
पृ क र ण प हि ले

साहित्यिक - रंगनाथ पठारे

---

* प्रकरण पहिले *
=====

साहित्यिक - रंगनाथ पठारे
=====

आजच्या काळातील भावजीवन प्रत्येकी वृत्तीने चित्रित करणारे श्री. रंगनाथ पठारे हे लेखक असून वर्तमानाला बांधलेले आहेत. कादंबरी या प्रमुख वाङ्मय प्रकाराद्वारे श्री. पठारे यांनी उपरोक्त भावजीवन कसे चित्रित केले आहे याचा आशय व अभिव्यक्ती या कृतीने अभ्यास करणे महत्वाचे वाटते म्हणून "रथ" व "चक्रव्यूह" या दोन कादंब-या अभ्यासासाठी निवडलेल्या आहेत.

श्री. रंगनाथ पठारे हे इ. स. १९७७ पासून लेखन करीत आहेत. श्री. पठारे हे आजच्या साहित्यिकांमध्ये यशस्वी वाटचाल करीत असलेले साहित्यिक आहेत. श्री. पठारे यांचा जन्म जून १९५० साली जवळे ता. पाळेर जि. अहमदनगर येथे झाला. त्यांची शिक्षणाची सुस्वात खेड्यातच झाली. इ. स. १९६७ साली जवळे या ठिकाणी ते मॅट्रिक झाले. त्यानंतर अहमदनगर महाविद्यालयातून १९७१ साली बी. एस्सी. ही शास्त्र शाखेतील पदवी त्यांनी संपादन केली. पुढे त्यांनी कोचर पुणे विद्यापीठ, पुणे येथून १९७३ साली एम्. एस्सी. ही पदव्युत्तर पदवी मिळविली.

सध्या ते संगमनेर महाविद्यालय, संगमनेर येथे भाषाशास्त्राचे प्राध्यापक म्हणून काम करतात. अगदी चारघोघासारखे समाजाचा घटक म्हणून ते काम करतात. प्राध्यापक म्हणून वेगळेपणा त्यांच्यात नाही. लहानपणापासून त्यांना लिहिण्याचा वाचण्याचा नाद आहे. समाजातून घेण्याची आकांक्षा आहे. खादी गोष्ट व्यक्त होण्याचा सोपिस्कर उपलब्ध मार्ग म्हणजे लिहिणे असे त्यांना वाटते. त्यांच्या लेखनाचे विषय हे कल्पित नसून वास्तव भावजीवनाशी त्यांचा संबंध आहे.

त्यांच्या लिखाणाचा प्रवास कविता, कथा, कादंबरी असा आहे. पण त्यांना कादंबरी लिहिणे अधिक जुळते. कारण त्यातून आपली प्रतिक्रिया समग्रपणे देता येते असे त्यांचे म्हणणे आहे. सध्या ते कथेपेक्षा कादंबरीला प्राधान्य देतात. त्यांच्या कादंबरी लेखनाविषयी प्रसिध्द समीक्षक प्रा. गो. म. कुलकर्णी म्हणतात,

"त्यांच्या लेखनशैलीत उपरोध उपहासाइतकीच जीवनातील काव्यात्मता टिपून घेण्याची क्षमता आहे. यामुळे इतर कोणत्याही वाङ्मयप्रकारापेक्षा "कादंबरी" या लेखन प्रकाराकडे ते अधिकाधिक आकृष्ट होत चालले असावेत."१ पण सगळ्यात आदर मात्र त्यांना कवितेविषयी वाटतो.

ऑगस्ट १९७७ साली "सत्यकथे" मधून "रिट्रॅन्समेट" ही त्यांची पहिली कथा प्रकाशित झाली. पण त्याच्याही अगोदर त्यांचे वैचारिक वाङ्मयास्वादाचे लेखन "समाज प्रबोधन पत्रिका" व "महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका" यांतून आले आहे. साहित्यिक कारकिर्दीच्या प्रारंभी वैचारिक स्वस्माचे लेखन करणारे ते लेखक आहेत.

"महाराष्ट्र साहित्य पत्रिके"मध्ये श्री. रंगनाथ पठारे यांनी आपले समीक्षणात्मक लेखन केले आहे. महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका १९७६ [अंक १९८-] मध्ये शरच्चंद्र चटोपाध्याय जन्मशताब्दी विशेषांकाच्या निमित्ताने त्यांनी "किरणमयी आणि चरित्रहीन" या शीर्षकाखाली हे लेखन केले आहे. यांत शरच्चंद्र चटर्जी या बंगाली लेखकाच्या "चरित्रहीन" या कादंबरीचे चिकित्सक परीक्षण केले असून लेखनकारकिर्दीच्या सुस्वातीलाच समीक्षणात्मक लेखन करण्याचा श्री. पठारे यांचा प्रयत्न वैशिष्ट्यपूर्ण असा आहे. "चरित्रहीन" मध्ये "किरणमयी" या प्रमुख पात्रांबरोबर अनेक पात्रे आहेत. कथा प्रेमाशी संबंधित आहे. बरीच पात्रे चरित्रहननात अडकली आहेत. पण यांतील "चरित्रहीन" नेमके कोण? याविषयी श्री. पठारे यांनी विचार मांडले आहेत. "चरित्रहीन" असे म्हणताना भारतीय परंपरागत मूल्यांचा विचार मांडावा असे त्यांचे मत आहे. तसेच शरच्चंद्र चटर्जी यांच्या लेखन वैशिष्ट्याविषयी सांगितले आहे. त्यांच्या लेखनातील पात्र रचना, पात्रे व घटना, विशिष्ट भावावस्था, कलावंत व कलाकृती यांचा संबंध इत्यादी वर आपली मते मांडली आहेत. शरच्चंद्राच्या लेखनांत पात्रांच्या परस्पर संभाषणातून आणि विविध घटनांतून कथा पुढे जात असते. पात्रांची बिभ्रित्ती सुस्वातीला असते. असेही श्री. पठारे म्हणतात. त्याचप्रमाणे शरच्चंद्र मानवी मनांतील प्रेमभावनेचा शोध घेण्याचा, तिच्या विविध अवस्था चितारण्याचा व तिचे अलौकिकत्व सिद्ध करण्याचा प्रयत्न आपल्या पात्राद्वारे करतात.

ऑगस्ट १९७७ साली "सत्यकथे" मधून प्रकाशित झालेली त्यांची पहिली कथा "रिट्रॅक्ट" ही होय. त्यांचा पहिला कथासंग्रह "अनुभव विकणे आहेत" यामध्ये त्यांचा समावेश केला आहे. या पहिल्याच कथेत डायरीवजा लेखन केल्याने त्यांच्या लेखन तंत्रातील वेगळेपणा जाणवतो. शैक्षणिक घडामोडीमुळे, फेरबदलामुळे तसम प्राध्यापकांच्या नोकरीवर आलेले गंडांतर असा या कथेचा विषय आहे. नवीन अभ्यासक्रमामुळे विभागातील सर्वांत कनिष्ठ प्राध्यापक नोकरीतून आपोआप कमी होतात. कांहींच्या वैवाहिक जीवनातील स्वास्थ बिघडते. तरीसुद्धा संकटाला धैर्याने सामोरे जावे लागते असे कथानक आहे. कथेतील निवेदक हा प्राध्यापक आहे. श्री. पठारे यांच्या साहित्याबद्दल गणेशा विसुभुते म्हणतात, "दोनही संग्रहातील ["अनुभव विकणे आहेत" आणि "स्पष्टवक्तेपणाचे प्रयोग"] पठारेंच्या सहा ते सात कथांत महाविद्यालयांतील प्राध्यापक केंद्रस्थानी आहेत. [याशिवाय "रथ", "दिवे गेलेले दिवस", "टोकदारसावलीचे वर्तमान" आणि "चक्रव्यूह" या त्यांच्या कादंबरीतील नायकही प्राध्यापकच आहेत. नागरी आणि ग्रामीण यांच्या सीमेवरील असे हे नायक आहेत."२ यावस्तु त्यांचे साहित्य लेखन हे त्यांच्या व्यवसायातील अनुभवांशी प्राधान्याने निगडित आहे असे वाटते.

श्री. रंगनाथ पठारे यांनी आपल्या लेखनाद्वारे जीवनानुभवाची दुसरी बाजू मांडली आहे. तो जीवनानुभव स्पष्ट केला आहे. त्यामुळे अनुभवांची, त्यातील प्रश्नांची मांडणी अधिक स्पष्ट झाली आहे असे वाटते. त्यांच्या लेखन कारकिर्दीचा कविता, कथा, कादंबरी असा अनुक्रम आहे. पण कादंबरी प्रकाशित त्यांनी इतर प्रकारापेक्षा बरेच लेखन केले आहे.

त्यांच्या निर्मिती कारकिर्दीतील पहिली कादंबरी "दिवे गेलेले दिवस" ही १९८२ मध्ये प्रकाशित झाली. कादंबरीचे शीर्षक अत्यंत बोलके आहे. कादंबरीचे कथानक हे राजकीय घडामोडीवर आधारलेले आहे. आणीबाणीच्या कालखंडाचे चित्रण कादंबरीमध्ये केले आहे. "मी" हा या कादंबरीतील निवेदक तो महाविद्यालयीन प्राध्यापक असतो. त्याच्या निवेदनांतून अनेक घटनांचा उलगडा

करणारी ही कादंबरी आहे. आणीबाणीच्या काळांतील लोकांवरील भीतीचे वातावरण, निवडणुका इत्यादींच्या चित्रणातून वास्तवनिर्मिती केली आहे. कादंबरीच्या विषय निवडीवरून पठारे यांची वर्तमानसंबंधित समाजाभिमुखता स्पष्ट होते.

त्यानंतर "अनुभव विकणे आहेत" हा त्यांचा पहिला कथासंग्रह १९८३ साली प्रकाशित झाला. या कथासंग्रहात एकूण अकरा कथा आहेत. "रिट्रेंचमेंट" या त्यांच्या ऑगस्ट १९७७ साली प्रकाशित झालेल्या पहिल्या कथेचा समावेश या संग्रहात अनुक्रमांक दोनवर केला आहे. अभ्यासक्रमातील बदल यामुळे तस्य प्राध्यापकांच्या नोकरीवरील टांगीती तलवार आणि त्यामुळे त्यांच्या जीवनातील अस्वास्थ असा या कथेचा आशय आहे. तर "अनुभवविकणे आहेत" या शीर्षकाची एक कथा असून अनुभव विकणारा एक "म्हातारा" व अनुभव विकत घेणारे "गि-हार्डक" यांच्या संवादातून कथा उलगडत जाते. या कथासंग्रहात छोटी शीर्षके असलेल्या कथा आहेत. उदा. "रथ", "संदर्भ", "समुद्र", "संभव" तर लांबलचक शीर्षकाच्याही कथा पहायला मिळतात. उदा. "चार वासनांध आणि एक म्हातारा योद्धा" - "पाऊस पुरुष उंचीचं दार", "रक्तात झडझडता पाऊस" कथासंग्रहातील भाषाशैलीचा विचार करताना असे दिसते की अत्यंत छोट्या छोट्या वाक्यांतून त्यांची कथा साकार झाली आहे. त्यामुळे कथेचा ओघ कळतो. ओघवती अशी भाषाशैली आहे. निवेदन हे ब-याच कथांत प्रथमपुस्त्री आहे. निवेदकाचे निवेदन हे वक्तृत्वपूर्ण असे असून निवेदक सुशिक्षित, सुसंस्कृत, प्रगल्भ असा वाटतो.

प्रा. रेखा इनामदार-साने यांनी श्री. रंगनाथ पठारे यांच्या कथातील पात्रासंबंधी मत व्यक्त केले आहे. त्या म्हणतात, "पठा-यांच्या कथासृष्टीतील बहुतांशी माणसे परिस्थितीशी दोन हात करणारी किंवा तिच्याशी नेटाने झुंज देणारी नाहीत. वाटयाला आलेले प्राक्तन ती निमुटपणे स्वीकारतात. स्वदेह नव्हेतर व्यवस्थेचे चिरेबंदी स्वरूप लक्षात आल्यावर तिच्याच एक भाग बनणे पत्करतात." ३

"रथ" ही श्री. पठारेंची दुसरी कादंबरी १९८४ साली प्रकाशित झाली. यात ग्रामीण साहित्य चळवळीतील संघर्ष चित्रित केला आहे. एखादी व्यक्ती आणि चळवळ यांतील विरोधी वातावरण दाखवून चळवळीचा उद्देश लयाला जावून तेथे व्यक्तिमहात्म्य कसे वाढते याविषयी मत मांडले आहे. कादंबरीचे शीर्षक प्रतिकात्मक स्वस्याचे आहे. जग्गनाथाचा रथ हा हजार हातांनी ओढावा लागतो तसा ग्रामीण साहित्य चळवळीचाही रथ हजार हातांनी ओढावा लागतो. पण दोहोंत फरक आहे. जग्गनाथाचा रथ ओढणा-यांना समान फायदा होतो, पण चळवळीच्या रथांत मात्र म्होरक्यावर "प्रकाशभोत" असतो तोच फक्त दर्शनी असतो. येथे व्यक्तिपूजा होते. "रथ" या कादंबरीत रावसाहेब निकम हे चळवळीचे पुढारी असतात. त्यांच्या स्वार्थी प्रवृत्तीचे चित्रण कादंबरीतून आले आहे.

"चक्रव्यूह" ही १९८९ साली प्रकाशित झालेली श्री. पठारे यांची तिसरी कादंबरी. या कादंबरीचा विषय विद्यापीठीय राजकारणाचे व संशोधनाने व्यापला आहे. विद्यापीठांतील संशोधन, संशोधनातील फोलपणा, किडसवाण्या सत्तास्पर्धा, इतर अंतर्गत हेवेदावे चित्रित केले आहेत. सक्सेना सारख्या पीएच. डी. संशोधकाचा विद्यापीठीय वातावरणामुळे दुर्दैवी अंत होतो. कादंबरीचे शीर्षक हे सक्सेना व त्याच्या भोवतालच्या निर्माण झालेल्या परिस्थितीशी सुसंगत आहे.

इ.स. १९९० साली श्री. रंगनाथ पठारे यांची "हारण" ही चौथी कादंबरी प्रकाशित झाली. "हारण" नावाच्या एका सौंदर्यवान पण दुर्दैवी अशा स्त्रीची झालेली ससेहोलपट याचे चित्रण कादंबरीत आहे. धनगर समाजात जन्मलेल्या या स्त्रीच्या जीवनांत धनगर, मराठा, ब्राह्मण असे पुरुष येतात. पण तिला सुख मिळत नाही. स्थैर्य लाभत नाही. पुरुषांच्या जाळ्यात फसलेली स्त्री कादंबरीत दाखवली आहे.

श्री. रंगनाथ पठारे यांची पाचवी कादंबरी "टोकदार सावलीचे वर्तमान" इ.स. १९९१ साली प्रसिध्द झाली. कादंबरीचे शीर्षक अंतर्मुख करणारे आहे. वर्तमान स्थितीत जगत असतांना त्या वर्तमानावर भूतकाळाची सावली असते. त्यामुळे वर्तमान ग्रासले जाते. कादंबरीचा नायक मराठीचा प्राध्यापक आहे.

कादंबरी लेखनानंतर श्री. पठारे परत कथालेखनाकडे वळलेले दिसतात. इ.स. १९९२ साली त्यांचा "स्पष्टवक्तेपणाचे प्रयोग" हा दुसरा कथासंग्रह प्रसिध्द झाला. यांत स्कूण आठ कथा आहेत. १९८५ ते ९० या दरम्यान "अनुष्ठुभ", "उगवाड" आणि "प्रतिष्ठान" या वाङ्.मयीन नियतकालिकांतून यांतील कथा प्रसिध्द झाल्या आहेत. कथासंग्रहाला समर्पक असे शीर्षक असून या कथांतून श्री. पठारे यांनी आपल्या नायकांकडून सत्याचे प्रयोग कसून घेतले आहेत. यांतील बहुतेक कथा या "स्पष्टवक्तेपणाचे प्रयोग" आहेत.

कथा, कादंबरी या प्रकारांबरोबर श्री. पठारे यांनी नाटयक्षेत्रात "हृतात्मा" [अप्रकाशित] हे नाटक लिहून प्रवेश केला आहे. त्याबरोबरच वैचारिक लेखनांत "संशोधन : स्वस्म आणि पद्धती" या पुस्तकाचे ते सह संपादक आहेत. हे पुस्तक शिक्षण प्रसारक संस्था, संगमनेर या संस्थेने १९८३ साली प्रकाशित केले आहे.

अशाप्रकारे श्री. रंगनाथ पठारे यांनी कविता, कथा, कादंबरी, नाटक याबरोबरच वैचारिक आणि चिकित्सक स्वस्थाचे लेखन करून मराठी वाङ्.मयामध्ये अलीकडील लेखकांत चांगले स्थान निर्माण केले आहे. १९७६ ते आजपर्यंत त्यांचे लेखन चढत्या यशाने प्रकाशित होत आहे. त्यांच्या लेखनाला वर्तमान काळाची बांधीलकी असून वास्तवतेला धरून ते लिहितात.

साहित्यिक बहुमान - =====

श्री. रंगनाथ पठारे यांनी आपल्या लेखनातून भरपूर यश मिळविले आहे. त्यांच्या कलाकृतींना साहित्यातील बहुमानही मिळाले आहेत. १९८७ चा महाराष्ट्र राज्य वाङ्मय पुरस्कार " दिवे गेलेले दिवस" या कादंबरीला मिळाला आहे. १९९० चा प्रियदर्शिनी अकादमी, मुंबई यांचा पुरस्कार १९९१ चा महाराष्ट्र राज्य वाङ्मय पुरस्कार तसेच १९९१ चा सार्वजनिक वाचनालय नाशिक यांचा अ. वा. वर्ती पुरस्कार "चक्रव्यूह" कादंबरीसाठी, १९९२ चा महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे यांचा ह. ना. आपटे पुरस्कार, "टोकदार सावलीचे वर्तमान" या कादंबरीसाठी १९९२ चा परिवर्तन चळवळ, औरंगाबाद यांचा बी. रघुनाथ वाङ्मय पुरस्कार "स्पष्टवक्तेपणाचे प्रयोग" या कथासंग्रहासाठी, याच कथासंग्रहासाठी पद्मश्री विठे पाटील साहित्य पुरस्कार १९९३. या वाङ्मयीन पुरस्काराबरोबर राजारामबापू पाटील ज्ञान प्रबोधिनी व महाराष्ट्र साहित्य परिषद, शाखा इस्लामपूर यांच्या वतीने १५ जाने. १९९३ रोजी संपन्न झालेल्या साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदाचा बहुमानही श्री. पठारे यांना मिळाला आहे.

त्यांच्या लेखन कारकिर्दीत उत्तरोत्तर झालेली प्रगती पहाता त्यांची लेखनविषयक भूमिका संस्कार व प्रेरणा कोणती हे जाणून घेताना असे दिसते की, लहानपणा पासून त्यांना लिहिण्याचा वाचण्याचा नाद होता. त्यांना अनेक भली माणसे भेटली. त्यांचे संस्कार झाले अगदी चारचौघासारखे त्यांनी देशी-विदेशी लेखकांच्या साहित्याचा अभ्यास केला. कादंबरी लेखनांकडे वळताना त्यांनी पूर्वसूरींचे भरपूर वाचलेले आहे. त्यांचे सकारात्मक व विरोधीसंस्कारही त्यांच्यावर झालेत. पण स्वतःला वेगळे काहीतरी सापडल्याखेरीज लिहिण्यात मतलब काय? अशी त्यांची भूमिका होती. स्वतःला दिसलेले जग त्यांनी लेखन अविष्कारातून सादर केले आहे आणि विशेषतः वर्तमानावर त्यांची घट्ट

पकड आहे. प्रत्येक लिहिणारा आपल्या वर्तमानाला काळाला बांधलेला असतो त्याचे कुतूहलही बांधलेले असते. व्यक्त होताना शैली अस्सलपणे आली पाहिजे. रखादी गोष्ट गंभीरपणे करताना आपला स्वर आपण पकडला पाहिजे. हे करताना साहित्य स्थळ काळातील होऊ शकते व भाषिक मर्यादा ओलांडू शकते. यासाठी आपल्या भाषिक व सांस्कृतिक अवकाशाशी प्रामाणिक असणे आवश्यक आहे अशी लेखन पध्दतीविषयी श्री. पठारेनी मते मांडली आहेत. त्यांच्या शैलीत वेगळेपणा आहे. गंभीरपणाने ते लिहितात. त्यांनी स्वतंत्र स्वर पकडला आहे म्हणूनच त्यांचे साहित्य परभाषेत अनुवादित झाले आहे. त्यांच्या "चक्रव्यूह" या कादंबरीचा हिंदी अनुवाद झाला आहे. तसेच "न्यूज स्टोरी" कथेचा इंग्रजी अनुवाद तर "मजहबचे वस्त्र" या कथेचा उर्दू अनुवाद झाला आहे.

श्री. पठारे यांनी जीवनमूल्यांचा उलगडा लेखनांतून केला आहे. त्यांच्या लेखनावर अनेकांचा परिणाम झाला आहे. पण औपचारिक चौकटीत जे मिळते ते मिळाले. स्वतःच्या अनुभवविश्वाला जे गवसले ते स्वतःच्या शैलीत वाचकाला समजेल असे मांडले. जे मांडले ते जीवनमूल्याशी निगडित आहे. श्री. पठारे यांच्या लेखनावर रविंद्रनाथ टागोर, शरच्चंद्र चटर्जी, टॉलस्टॉय, माकवेंस, भालचंद्र नेमाडे, भाऊ पाध्ये, विजय तेंडुलकर, दिलीप चित्रे इत्यादींचा प्रभाव पडला आहे. लिहिणारा आधी चांगला वाचणारा व अस्सल जगणारा असला पाहिजे. लेखन ही आनुषंगिक गोष्ट आहे असे त्यांचे मत आहे.

श्री. पठारे यांनी "रथ" व "चक्रव्यूह" मधून जे चित्रण केले आहे ते त्यांच्या तत्वाशी सुसंगत आहे. मानवी जीवनांतील आचारविचारांच्या प्रवृत्ती त्यांनी रेखाटल्या आहेत. त्यांतून श्री. पठारे यांचे कोणत्या गोष्टीवर बोट आहे, कोणत्या गोष्टी त्यांना खटकतात, कोणते जगणे सुसंगत, कोणत्या जगण्याला विरोध आहे हे समजते. त्यांच्या निरीक्षणातील बारकावा समजतो. त्यांच्या विचारातील गंभीरता लक्षात येते.

प्रतिध्द बंगाली लेखक शरच्चंद्र चटर्जी यांच्या मराठी अनुवादित साहित्याचा त्यांनी अभ्यास केला आहे. त्यांच्या साहित्यावर वैचारिक समीक्षणात्मक स्वस्याचे लेखनही केले आहे. "किरणमयी" या कादंबरी संदर्भात "एका अतिरेकी जीवनमूल्य प्राचुर्याचा झालेला अंत" असे त्यातील "किरणमयी" या प्रमुख पात्राच्या चित्रणासंबंधी श्री. पठारे यांनी म्हटले आहे. जीवन-मूल्यांशी संबंधित अशी भूमिका श्री. पठारे लेखनांतून मांडतात असे दिसते.

आदर्श जीवनमूल्ये एका बाजूला असतांना व्यवहाराशी विसंगत असे नायक "रथ" आणि "चक्रव्यूह" च्या निमित्ताने उभे केले आहेत. परंपरागत भारतीय नीतिमूल्यांवर श्री. पठारेचा विश्वास आहे.

श्री. पठारे यांना मराठीतील भालचंद्र नेभाडे, व्यंकटेश माडगूळकर, भाऊ पाध्ये, किरण नगरकर हे कादंबरीकार श्रेष्ठ कादंबरीकार वाटतात. बनगरवाडीतील मास्तर, "कोसला"तील पांडुरंग सांगवीकर, "वासुनाका"तील मामू आणि "सात सकं त्रेचाळीस"मधील कुशांक ही सगळी आपआपल्या काळातील संवेदनाक्षम मने असणारी पात्रे आहेत. ती जीवनाकडे विलक्षण कुतूहलाने आणि आत्मियतेने पहातात. या चारही लेखकांची वाङ्मयाकडे पाहण्याची दृष्टी ही कलात्मक आणि गंभीर आहे. हे लक्षात घेतले की, श्री. पठारे हे मराठी साहित्याकडे किती साक्षेपाने आणि गंभीरतेने पहातात ते लक्षात येते. अशीच गंभीरता आणि कुतूहल श्री. पठारे यांनी आपल्या साहित्यातून आणली आहे असे वाटते.

श्री. रंगनाथ पठारे यांनी "रथ" व "चक्रव्यूह" या दोन्ही कादंब-या-तून राजकारणाचे चित्रण केले आहे. मग ते साहित्य चळवळीतील, साहित्य संमेलनातील राजकारण असो अगर विधापीठीय पातळीवरील विविध घटकांमधील असो. राजकारणातील काही तत्त्वांना त्यांचा विरोध आहे. साहित्य संमेलनातील अध्यक्षपदाच्या निवडणुकीबद्दल त्यांचे मत लक्षवेधक आहे. अध्यक्ष हा

लेखक असतो. "लिहिणा-याच्या निर्मितीत प्रतीत होणारी जीवनविषयक भूमिका त्यांच्या आकलनाची व्याप्ती हा वाङ्. मयीन महत्तेचा एक महत्त्वाचा निकष असतो." ^४ साहित्य संमेलनातील भपकेबाजपणा, पैशाची उधळपट्टी याला विरोध दर्शवून खरे संमेलन, साहित्य दरबार निःस्वार्थीपणे साहित्य/संस्कृति याविषयी आस्था बाळगून भरवावे असे ते म्हणतात. "मराठी संस्कृती ख-या अर्थाने ज्यांनी जिवंत ठेवलेली आहे असे हे वारकरी, तमासगीर, गोंधळी भटके लोक यांचा आदर्श साहित्य/संस्कृती यांजवर प्रेम करणा-या लेखक / वाचकांनी घ्यायला काय हरकत आहे?" ^५ असा विचार श्री. पठारे यांनी मांडला आहे. अखिल भारतीय संमेलनापेक्षा छोट्या छोट्या संमेलनातून वाङ्. मयीन वातावरण सक्षमपणे निर्माण होते यांवर त्यांचा विश्वास आहे.

श्री. रंगनाथ पठारे हे चालू दशकातील लेखक असून त्यांच्या कादंबरी लेखनाबाबत विजय चोरमोरे म्हणतात, "आजपर्यंतच्या एकूण मराठी कादंबरीच्या सर्व संकेतांना झुगारून काहीतरी भव्यदिव्य कलाकृती, महाकाव्याच्या आवाक्याची कलाकृती या लेखकाच्या हातून निर्माण होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही." ^६

सामाजिक भान ठेवून जीवनाचे वास्तव चित्रण करणा-या कादंबरीकाराबद्दल विश्वनाथ काशीनाथ शिंदे म्हणतात, "पठारेंच्या कादंबरीतून समाजाचे समग्र दर्शन होत नसले तरी समाजाच्या कांही अंगाबद्दलची, व्यापक जाण प्रगट होते." ^७

त्यांच्या वाङ्. मयीन गुणविशेषाबरोबर त्यांच्या स्वभावगुणविशेषांचाही आढावा घेणे आवश्यक वाटते. याविषयी धनंजय गोवर्धने एक मित्र म्हणून श्री. रंगनाथ पठारे यांच्या स्वभाव विशेषांविषयी सांगताना म्हणतात, "त्यांच्या अंगात एक रांगडेपणा आहे, एक बिनधास्तपणा आहे आणि वेळप्रसंगी स्वतःकडे तटस्थपणे बघण्याची वृत्तीही आहे." ^८ यावरून असे म्हणता येईल की, श्री. पठारे हे एक संवेदनशील, तटस्थ व व्रतस्थ असे साहित्यिक आहेत.

ता रां श :-
=====

श्री. रंगनाथ पठारे यांच्या कथा व कादंब-या वाचल्यानंतर त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा परिचय घडतो. एका खेडेगांवात जन्मलेले श्री. पठारे यांनी उच्च शिक्षण घेऊन स्वतःतील बुद्धिमत्ता आणि प्रतिभा यांच्या सहाय्याने समाजातील यांगल्या वार्डट गोष्टींचे भान ठेवून वास्तवाला हात घातला आहे आणि सुंदर कलाकृती तयार केल्या आहेत.

प्रकरण पहिले

सं दर्भ

- १] गो. म. कुलकर्णी - "महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका" संपादक
वि. स. वाळिंबे, एप्रिल-जून १९९३ पृ. ६२
प्रकाशक - डॉ. गं. ना. जोगळेकर
कार्यवाह, महाराष्ट्र साहित्य परिषद.
- २] गणेश विसपुते - "शब्दालय" दिवाळी अंक, श्रीरामपूर १९९२
संपादिका- सुमती लांडे पृ. ८९
- ३] रेखा इनामदार-साने - "शब्दालय" दिवाळी अंक श्रीरामपूर १९९२
संपादिका - सुमती लांडे पृ. १३९
- ४] रंगनाथ पठारे - १५ जानेवारी, १९९३ रोजी इस्लामपूर येथे
राजारामबापू पाटील ज्ञानप्रबोधिनी व
महाराष्ट्र साहित्य परिषद यांच्या वतीने
झालेल्या साहित्य संमेलनातील अध्यक्षीय
भाषण "उगवाई" फेब्रु. मार्च एप्रिल १९९३
पृ. ५-६, संपादक - म. द. हातकर्मगळेकर,
वसंत वणकुंदे.
- ५] तत्रैव - पृ. ६
- ६] विजय चोरमोरे - "शब्दालय" दिवाळी अंक श्रीरामपूर १९९२
संपादिका - सुमती लांडे पृ. १७५
- ७] विश्वनाथ काशीनाथ शिंदे- "उगवाई" एप्रिल/मे १९९१ पृ. ३५
संपादक- म. द. हातकर्मगळेकर, वसंत वणकुंदे

८] धनंजय गोवर्धनि

- "शब्दालय" दिवाळी अंक श्रीरामपुर १९९२

संपादिका-सुमती लाडि, पृ. ७०-७१

.....